

בט"ו בשבת שהוא שלישי השנה מתגלה כוח התשובה מאהבה של חג הסוכות!

|| הרה"ג ר' פנחס פרידמן ||

מהר"ש ענגיל: השפע שיוצא בראש השנה על ידי תשובה מיראה מתגלה בשלישי השנה באחד בשבת

השפע שיוצא בחג הסוכות בט"ו בתשרי על ידי תשובה מאהבה מתגלה בשלישי השנה בט"ו בשבת

"באחד בשבת ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי" בכ"ף הדמיון, כי בית שמאי לשיטתם שמדתם דין

בית הלל שמדתם אהבה סוברים, שעיקר השפע יוצא בחג הסוכות כאשר שבו ישראל בתשובה מאהבה

"ראש השנה לאילן" – לתקן חטא עץ הדעת

מהר"ש ענגיל (פרשת בשלח), שעמד על לשון המשנה: "באחד בשבת ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים בחמשה עשר בו". וצריך ביאור מה שבחר רבינו הקדוש לשנות כאן לשון המשנה: "כדברי בית שמאי" בכ"ף הדמיון, שלא כמו שנאמר ברוב המקומות במשנה: "דברי בית שמאי" בלי כ"ף הדמיון.

וכתב על זה ביאור נפלא על פי מה ששינינו בגמרא (ביצה טז): "כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד ראש השנה". והנה מבואר בגמרא (יבמות לז) כי אין העובר ניכר רק אחרי שעברו שליש ימי העובר, [ויש להוסיף בזה עוד ממה שמצינו בגמרא (ר"ה יב): כי כל תבואה שגדלה שליש בשנת השביעית, יש לה דין שמיטה לכל דבר]. נמצא לפי זה כי השפע שנגזר בראש השנה בתחילת חודש תשרי על כל השנה, מתגלה בעולם רק אחרי שעברו ארבעה חדשים: תשרי, חשוון, כסלו, טבת, שהם שליש השנה, באופן שבחודש שבת מתגלה השפע מראש השנה.

"אילן" שאכל ממנו אדם הראשון שהוא עץ הדעת עכדה"ק.

אמנם עדיין צריך ביאור, כי הן אמת שחונטת הפירות באילן היא בט"ו בשבת, ולכן ראוי לתקן החטא של עץ הדעת כדי שהפירות יחזרו לתיקונם כמו שהיה קודם חטא עץ הדעת, אולם הלא ידוע כלל גדול בכל המועדים, כי כל מועד נקבע בזמן מיוחד בשנה שמתאים לתיקון שלו, הנה כי כן מדוע סיבב הקב"ה שנעסוק בתיקון של חטא עץ הדעת דוקא בט"ו בשבת, משמע כי זמן זה יש לו קשר מיוחד לתיקון חטא עץ הדעת.

בית שמאי ובית הלל לפי שיטתם

כדי לבאר הענין בזה ברצוננו לברר מקחו של צדיק, להביא בפני החברים רעיון נשגב בענין ט"ו בשבת, שלמדתי ממשנתו של הגאון הגדול אביר התורה רבי שמואל ענגיל בספר "שפתי

מנהג ישראל תורה היא, להרבות ט"ו בשבת באכילת כל מיני פירות ובפרט שבעה מינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל. מקור למנהג זה הוא ממה שנפסק בשלחן ערוך (או"ח סימן קלא סעיף ו), כי ט"ו בשבת הוא מהימים טובים שאין אומרים בהם תחנון ואין נופלים על פניהם. הטעם לכך הוא כי ט"ו בשבת הוא ראש השנה לאילנות, כמו ששינינו במשנה (ר"ה ב): "באחד בשבת ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים בחמשה עשר בו".

ופירש רש"י: "לענין מעשר, שאין מעשרין פירות האילן שחנטו קודם שבת על שחנטו לאחר שבת, שבאילן הולך אחר החנטה". ובגמרא (שם יד.) מפרש הטעם מדוע בט"ו בשבת ראש השנה לאילנות: "הואיל ויצאו רוב גשמי שנה". ופירש רש"י: "שכבר עבר רוב ימות הגשמים שהוא זמן רביעה ועלה השרף באילנות, ונמצאו הפירות חונטין מעתה".

נמצינו למדים מזה כי ט"ו בשבת הוא ראש השנה לאילנות, על כי ביום זה מתחילה החנטה של הפירות. וכתב על זה ב"מגן אברהם" (שם ס"ק טז) בשם ספר "תיקון יששכר": "בט"ו בשבת ראש השנה לאילנות, ונוהגין האשכנזים להרבות במיני פירות של אילנות". וכבר נתפשט מנהג קדוש זה של ריבוי אכילת פירות בט"ו בשבת בכל תפוצות ישראל, והמקובלים האחרונים אף נהגו לעשות תיקון מיוחד בקשר לאכילת הפירות.

"ראש השנה לאילן" לתיקון חטא עץ הדעת

והנה מדברי הגה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע ב"פרי צדיק" (פרשת בשלח דרושים לט"ו בשבת א-ב) אנו למדים חידוש גדול, שבדקדוק גדול נקט רבינו הקדוש הלשון: "ראש השנה לאילן" בלשון יחיד ולא "ראש השנה לאילנות" בלשון רבים, לרמז שביום זה צריך לתקן החטא של אדם הראשון שאכל מעץ הדעת שנקרא "אילן", כלשון הברייתא (ברכות מ): "אילן שאכל ממנו אדם הראשון".

וזהו הטעם שנוהגים בט"ו בשבת להרבות באכילת פירות האילן ולברך עליהם, כדי להכניס בהם ברכה וקדושה ולתקן בכך הקלקול שהכניס אדם הראשון בפירות האילנות, כמבואר במדרש (ב"ר יב ו) כי בחטא עץ הדעת ניטלו ממנו השלימות של "פירות הארץ ופירות האילן" שנאמר (בראשית ג יז): "אורורה האדמה בעבורך", ואינם חוזרים לתיקונם עד שיבוא משיח בן דוד.

לכן ט"ו בשבת שהוא זמן חנטת הפירות ראש השנה לאילן, כי ביום זה נידון העולם אם ישאר הקלקול בפירות האילן כפי שנתקלקל אחרי חטא אדם הראשון, או שנוכח לתקן הקלקול בפירות האילן ולהכניס בהם ברכה כמו שיהיו לעתיד לבא. לפי זה מבאר רבי צדוק שמטעם זה דקדק רבינו הקדוש לומר: "ראש השנה לאילן" בלשון יחיד ולא "לאילנות" בלשון רבים, לרמז שביום זה צריך לתקן

אולם כדי להבין המחלוקת בין בית שמאי לבית הלל, אם ראש השנה לאילן הוא אחד בשבת כדברי בית שמאי או ט"ו בשבת כדברי בית הלל, נקדים דבריו הידועים של ה"קדושת לוי" (פרשת וילך ד"ה מי אל כמוך), אשר דיבר בקדשו לבאר המדרש תנחומא שנאמר בחג הסוכות (פרשת אמור סימן כב): "ולקחתם לכם ביום הראשון, וכי ראשון הוא והלא ט"ו יום הוא, ואת אמרת ביום הראשון, אלא ראשון הוא לחשבון עונות".

וביאר הכוונה בזה על פי מה ששינינו בגמרא (יומא פו): כי על ידי תשובה מיראה זדונות נעשות לו כשגגות, ואילו על ידי תשובה מאהבה זדונות נעשות לו כזכיות, והנה בראש השנה ויום הכפורים עושים ישראל תשובה מיראה מהפחד הגדול של יום הדין, כי הקב"ה יושב כמלך על כס המשפט וכל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון.

אולם אחרי שעברו ימים הנוראים והקב"ה כבר כיפר על כל עוונות ישראל, ככתוב (ויקרא טז ל): "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם לפני ה' תטהרו", הנה כאשר מגיע חג הסוכות שאז יושבים ישראל בסוכה בצלא דמהימנותא, הם עושים תשובה מאהבה מתוך שמחה והתעלות הנפש.

נמצא לפי זה כי בראש השנה ויום הכפורים שישראל עושים תשובה מיראה, עדיין אין שום תועלת לחשב העוונות כיון שעדיין לא נתהפכו לזכיות, אבל בחג הסוכות שישראל עושים תשובה מאהבה ומהפכים את הזדונות לזכיות, הנה אז הוא "ראשון לחשבון עונות", כי הקב"ה מחשב אז כל העוונות שנהפכו לזכיות כדי להרבות שכרם של ישראל עכדה"ק.

מדת בית שמאי יראה ומדת בית הלל אהבה

והנה מבואר ב"שער הגלגולים" לרבינו האריז"ל (הקדמה לד), כי הלל הזקן היה שרשו ממתד החסד לכן היה עניו גדול ובעל חסד, אבל שמאי הזקן היה שרשו ממתד הגבורה והדין לכן היה קפדן גדול, וזהו שמבואר בספרים הקדושים כי מטעם זה סיבב הקב"ה שהלכה כבית הלל ולא כבית שמאי, כי אין העולם יכול להתקיים במדת הדין כי אם במדת החסד, ככתוב (תהלים פט ג): "כי אמרתי עולם חסד יבנה". היוצא לנו מזה כי בית שמאי עבדו את ה' במדת הגבורה שהיא מדת יראה, ואילו בית הלל עבדו את ה' במדת החסד שהיא מדת אהבה.

מעתה מבאר מהר"ש ענגיל כמין חומר המחלוקת בין בית שמאי לבית הלל בענין ט"ו בשבת: "באחד בשבת ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים בחמשה עשר בו", כי מצינו שהאדם דומה לאילן כמו ששינינו במשנה (אבות פ"ג מ"ז): "כל שמעשיו מרובים מחכמתו למה הוא דומה, לאילן שענפיו מעטים ושרשיו מרובים, שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו", ועל כך נחלקו בית שמאי ובית הלל, אימתי

מתגלים מעשיו הטובים של האדם שהוא בבחינת אילן.

לפי בית שמאי ראש השנה לאילן הוא באחד בשבט, כי מאחר שמדתם היא יראה על כן לפי שיטתם שלימות העבודה היא בראש השנה, כאשר ישראל שבים להקב"ה בתשובה מיראה, נמצא כי השפע שיורד בראש השנה בא' בתשרי, מתגלה בשליש השנה ארבעה חדשים אחרי ראש השנה שהוא באחד בשבט, וזהו שדקדקו רבינו הקדוש לומר במתק לשונו: **"באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי"**, בכ"ף הדמיון, ללמדנו כי שיטת בית שמאי כאן היא **"כדברי בית שמאי"** בכל מקום שאצלם העיקר הוא מדת היראה.

אבל לפי שיטת בית הלל ראש השנה לאילן הוא ט"ו בשבט, כי מאחר ששורש נשמתם הוא ממדת החסד ואהבת ה', נמצא כי שלימות התשובה היא רק ביום ראשון של חג הסוכות בט"ו בשבט, שעל יום זה נאמר: **"ולקחתם לכם ביום הראשון"**, ודרשו על כך: **"ראשון לחשבון עוונות"**, שהכוונה בזה כביאורו של ה"קדושת לוי", שעל ידי תשובה מאהבה הזדונות נעשות כזכיות והקב"ה מחשב לנו את העוונות שנהפכו לזכיות.

נמצא כי אמנם כן דברי הפייטן האלקי רבי אמנון: **"בראש השנה יתבונן וביום צום כיפור יחתמוך"**, אבל עיקר השפע בתחילת השנה יוצא רק ביום א' של חג הסוכות בט"ו בתשרי, אחרי ששבו ישראל להקב"ה בתשובה מאהבה והפכו את כל הזדונות לזכיות, נמצא כי שליש השנה שהם ארבעה חדשים מסתיימים בדיוק בט"ו בשבט, ולכן לפי שיטת בית הלל ראש השנה לאילן הוא בחמשה עשר בשבט. אלו תוכן דבריו המתוקים בתוספת ביאור.

בראש השנה ובחג הסוכות התיקון על חטא עץ הדעת

לכבוד ט"ו בשבט הבה נוסיף תבלין להרחיב ברעיון נשגב זה, כי כאשר נתבונן נראה שדבריו הנפלאים עדיין צריכים ביאור, שהרי ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות ממש לרגל חנטות הפירות, ולכן מנהג ישראל תורה להרבות באכילת פירות ביום זה, מעתה הן אמת שהאדם נמשל לאילן, אולם עדיין למודעה אנו צריכים להבין מהו הקשר בין ראש השנה לאילנות, למה שחזרו ישראל בתשובה מאהבה בחג הסוכות.

ונראה לבאר ענין זה על פי מה דבריו הקדושים של רבי צדוק הכהן זי"ע שהבאנו בתחילת המאמר, כי בכוונה תחילה נתבטא רבינו הקדוש לומר: **"ראש השנה לאילן"** בלשון יחיד ולא **"לאילנות"** בלשון רבים, ללמדנו כי בט"ו בשבט עלינו לתקן החטא של עץ הדעת שהיה אילן יחיד, כמאמרם: **"אילן שאכל ממנו אדם הראשון"**, ושאלנו מדוע סיבב הקב"ה לעסוק בתיקון זה דוקא בט"ו בשבט.

אך כאשר נשלב דברי מהר"ש ענגיל עם דברי רבי צדוק הכהן הכל על מקומו יבוא בשלום, רק נקדים מה שביאר רבינו נסים (ר"ה טז). הטעם שראש השנה א' בתשרי הוא יום הדין לכל באי עולם, וזה לשון קדשו:

"ויש לשאל למה אדם נדון בראש השנה יותר מבשאר ימים, תירוץ דבר זה למדנו מדגרסינן בפסיקתא (פסקא כג) בשם רבי אליעזר, דתניא בכ"ה באלול נברא העולם, וגרסינן תו התם בפסיקתא, נמצא אומרו בראש השנה נברא אדם הראשון, שעה ראשונה עלה במחשבה, שניה נתייעץ [הקב"ה] עם מלאכי השרת, בשלשה כנס עפרו, בד' גבלו, בה' רקמו, בו' עשאו גולם, בז' זרק בו נשמה, בח' הכניסו לגן עדן.

בתשיעית נצטווה [שלא לאכול מעץ הדעת], **בעשירית** סרח [שאכל מעץ הדעת], **באחת עשרה** נידון, **בשתיים עשרה** יצא בדימוס

[זכאי]. אמר לו הקב"ה זה סימן לבניך, כשם שעמדת לפני בדין ביום זה ויצאת בדימוס, כך עתידין בניך להיות עומדים לפני בדין ביום זה ויוצאין בדימוס, וכל זה אימתי בחדש השביעי באחד לחודש".

בט"ו בשבט מתגלה אם זכינו לתקן עץ הדעת

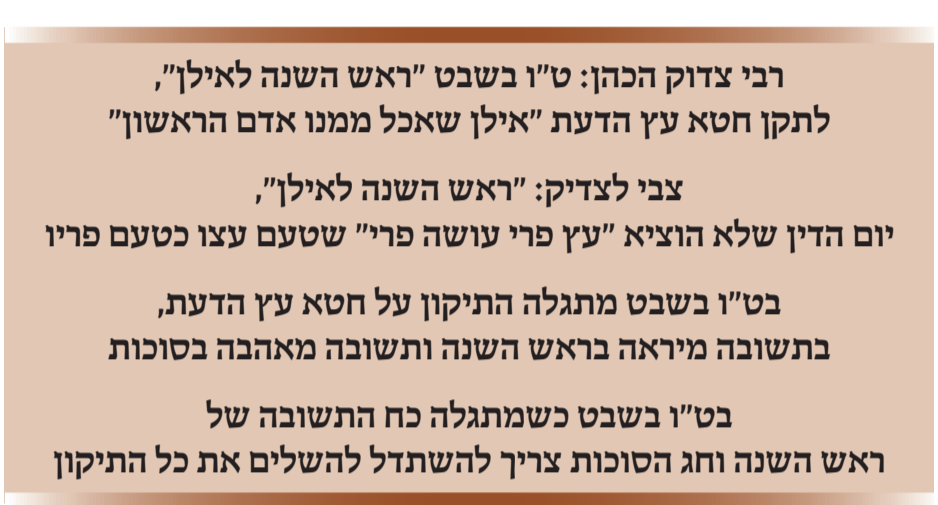
נמצינו למדים מזה כי ראש השנה הוא יום הדין לכל באי עולם, משום שאדם הראשון חטא בעץ הדעת באותו היום, וידוע כי כל הנשמות היו כלולות בו כשאכל מעץ הדעת, ולכן נגזרה גזירת המיתה על כל הנבראים, ומזה נשכיל להבין כי בראש השנה ויום הכיפורים

"עץ פרי עושה פרי" כי אם **"עץ עושה פרי"**, ככתוב (בראשית א יא):

"ויאמר אלקים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עושה פרי למינו... ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ועץ עושה פרי אשר זרעו בו למינהו". ופירש רש"י: **"עץ פרי, שיהא טעם העץ כטעם הפרי, והיא לא עשתה כן אלא ותוצא הארץ וגו' ועץ עושה פרי, ולא העץ פרי, לפיכך כשנתקלל אדם על עונו נפקדה גם היא על עוונה ונתקללה"**.

לפי זה מבאר ה"צבי לצדיק" בלשון קדשו:

"דהנה כבר ידענו, דהארץ שינתה את טעמה מבלי הוציאה 'עץ פרי' שיהא טעם העץ כטעם הפרי, אלא 'עץ עושה פרי' ולא העץ פרי כמבואר ברש"י שם, וטעמה על שנותה את

טעמה מבואר בספרים הקדושים שהיה לשם שמים... ומעתה בהיות שבחמשה עשר בשבט הוא ראש השנה לאילנות כדברי בית הלל, ואם כן בודאי למשפט עמדה הארץ כהיום הזה, על שנותה את טעמה להוציא את 'עץ עושה פרי' דייקא".

והנה מה שכתב כי הארץ שינתה להוציא **"עץ עושה פרי"** משום שנתכוונה לשם שמים, כוונתו לדברי הרה"ק מאפטא זי"ע ב"אוהב ישראל" (פרשת בראשית ד"ה ויאמר אלקים תדשא), שתמה על מה ששינתה הארץ ממצות ה', כי הן אמת שאצל בשר ודם שייך שיחטא משום שיש לו יצר הרע, אבל הארץ שאין לה יצר הרע מנין בא לה דבר כזה שלא לקיים מצות הקב"ה.

וביאר בדברי קדשו, כי באמת הארץ לא חטאה כלל, אלא אדרבה עשתה בזה עבודה גדולה במסירות נפש, ולא חסתה על כבודה בבחינת: **"גדולה עבירה לשמה"**. כי הארץ ראתה ששורש נשמתו של האדם היא חלק אלוק ממעל חצובה מתחת כסא הכבוד, וכיון שהאדם הוא קרוב לחטא כי יצר לב האדם רע מנעוריו, הרי יגרום על ידי זה פגם גדול בשורש נשמתו עד שלא יועיל לו שום תיקון ותשובה.

לכן נתחכמה הארץ ושינתה תחלה מצות הקב"ה שלא להוציא עץ שטעם עצו וטעם פריו שווים, כדי שאחר כך כשיחטא האדם יוכל לבוא בטענה שאין החטא מצד שורש נשמתו אלא מצד גופו, כי מאחר שגופו נברא מן האדמה ששינתה ממצות ה', זה גרם שגם הגוף ישנה ח"ו ממצות ה', כי הענף שהוא הגוף נמשך אחרי השורש שהיא האדמה שממנה נוצר, נמצא שהארץ עשתה בזה עבודה גדולה ונתכוונה לשם שמים כדי שיוכל האדם לעשות תשובה.

בדרך זו מפרש ה"אוהב ישראל" מקרא שכתוב (ויקרא יט כג): **"וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל"**, פירושו, כי תבואו אל הארץ מוטל עליכם לעשות התיקון של אחרית הימים: **"כל עץ מאכל - שכל העץ יהא ראוי למאכל ולא הפרי לבד, אלא יהא טעם עצו ופריו שווים"**.

לפי זה מבאר ה"צבי לצדיק", כי בט"ו בשבט שהוא יום החנטה לפירות של העצים אחרי שכבר ירדו רוב הגשמים בחורף, ביום זה נקבע מן השמים כמה חיות יקבלו העצים שמהם יצמחו הפירות, כי אם נזכה כבר לתיקון של אחרית הימים שטעם העץ יהיה כטעם פריו, הרי ברור שתימשך חיות גדולה לעצים עד שלא רק יצליחו להצמיח פירות מתוקים, אלא גם העצים עצמם יקבלו טעם של הפירות בבחינת עץ ופריו שווים.

אולם לעומת זה אם לא נזכה ח"ו לתיקון זה, לא יקבלו העצים רק חיות מצומצם כדי להצמיח את הפירות עצמם. ולכן אנו מרבים באכילת פירות ביום זה ומברכים עליהם ברכות, כדי שבזכות זה ישפיע הקב"ה חיות כל כך גדולה לעצים, עד שגם העצים יהיה טעמם כטעם הפרי שזהו התיקון של אחרית הימים: **"ונטעתם כל עץ מאכל"**.

"והחוט המשולש לא במהרה ינתק"

אך עדיין צריך ביאור, מדוע בכל שנה ושנה דוקא בט"ו בשבט הוא יום הדין על מה שלא הוציאה הארץ **"עץ פרי עושה פרי"**. אולם כאשר נצרף את החוט המשולש דברי רבי צדוק הכהן ודברי מהר"ש ענגיל עם דברי ה"צבי לצדיק", כי אז יתבאר לנו שעיקר יום הדין בט"ו בשבט הוא באמת עלינו בני אדם, האם זכינו לתקן את החטא של עץ הדעת בראש השנה ובחג הסוכות על ידי תשובה מיראה ותשובה מאהבה, שתיקון זה מתגלה בשליש השנה בט"ו בשבט.

והנה כאשר נזכה לתקן חטא עץ הדעת בתשובה מיראה ותשובה מאהבה, הרי אז ממילא יתוקן גם חטא הארץ שלא הוציאה עץ פרי עושה פרי, שהרי הארץ לא חטאה רק כדי שאנחנו בני אדם נוכל לתקן את חטא עץ הדעת בתשובה, נמצא כי כאשר אנו אכן מתקנים הכל בתשובה, כי אז ממילא יש תיקון גם לארץ שמסרה נפשה למעננו כדי שנוכל לתקן הכל בתשובה.

נמצינו למדים מכל זה, כי על ידי **"החוט המשולש אשר לא מהרה ינתק"**, נשכיל להבין העבודה הגדולה המוטלת עלינו בט"ו בשבט, החוט הראשון הוא דברי רבי צדוק הכהן זי"ע, כי ט"ו בשבט הוא **"ראש השנה לאילן"** – לתקן **"אילן שאכל ממנו אדם הראשון"**, שהוא חטא עץ הדעת. החוט השני הוא דברי ה"צבי לצדיק" זי"ע, כי בט"ו בשבט הוא **"ראש השנה לאילן"**, שלא הוציא **"עץ פרי עושה פרי"**. אולם מדוע התיקון על כך הוא דוקא בט"ו בשבט, בא החוט השלישי דברי מהר"ש ענגיל זי"ע, כי ט"ו בשבט הוא בדיוק שליש השנה, מט"ו בתשרי יום א' של חג הסוכות כאשר שבו ישראל בתשובה מאהבה.

אולם השילוב הנפלא של כל החוט המשולש הוא, לפי מה שנתבאר כי שלימות התשובה על חטא עץ הדעת, התחילה בראש השנה בתשובה מיראה ונשלמה בסוכות בתשובה מאהבה, והנה אותו שפע של תשובה מתגלה בשליש השנה בט"ו בשבט, כאשר עולה השרף באילנות ומתחילה בהם חנטת הפירות.

על כן דבר בעתו מה טוב להשלים בט"ו בשבט התיקון של חטא עץ הדעת, שאז נזכה לתיקון השלם שיחזרו פירות הארץ ופירות האילן כמו שהיו לפני חטא עץ הדעת, ועל זה נאמר (תהלים צו יב): **"אז ירננו כל עצי יער"**, כי יחזרו להצמיח **"עץ פרי עושה פרי"**, ואז יקיימו בשלימות את מאמר הקב"ה אשר צוה עליהם: **"תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עושה פרי למינו"**, בביאת משיח בן דוד במהרה בימינו אמן.

הדגים הם עדים נאמנים שהקב"ה מקיים הבטחתו: "לוו עלי ואני פורע"

הדגים שוויתרו על גופות המצריים כדי לחזק אמונת ישראל

איזה מצוה מדובר כאן: "ישלם לו", הקב"ה ישלם מה שהוציא על שבת קודש שקדושתה נמשכת ל"ו שעות.

ומה מתוק הוא הפירוש שהביא ב"תורת שמעון" בשם הרה"ק רבי שמעון מיערוסלוב ז"ע, ובספר "בנין דוד" (פרשת ויצא אות יב) כתב ששמע פירוש זה בשם הרה"ק רבי יהושע מטאמשוב ששמע מפיו של הרה"ק ממאגלניצא ז"ע, בזמירות לסעודת מלוה מלכה (פיוט איש חסיד היה): "זכור לך עתה אתמול אשר דברת", כי אחרי שעברה השבת וקיימנו מצות עונג שבת, אנו מתפללים להקב"ה לקראת ששת ימות החול: "זכור לך עתה אתמול אשר דברת", מה שהבטחת אתמול: "לוו עלי ואני פורע", לכן פתח לנו שערי פרנסה בהרחבה כדי שנוכל לשלם את כל חובותינו.

מנהג לאכול עיני הדגים שראו הקב"ה מקיים הבטחתו

מעשה יאיר לנו להבין מנהג ישראל תורה להתחיל את כל שלש סעודות שבת באכילת דגים, כי מאחר שיש מצוה גדולה לענג את השבת, עד כדי כך שהקב"ה מתחנן ומבטיח: "בניי לוו עלי ואני פורע". על כן כדי לחזק את אמונתנו אנו מתחילים את כל הסעודות באכילת דגים, שהיו עדים נאמנים שהקב"ה מקיים את הבטחתו, כאשר וויתרו על הגופות של המצריים והסכימו שהים יפלוט אותם החוצה כדי לחזק את אמונת ישראל בה.

והנה כאשר נתבונן נראה כי ענין זה היה בבחינת הלוואה, כאילו הלוו הדגים להקב"ה את הגופות של מצרים, שיפלוט אותם הים החוצה כדי לחזק את אמונת ישראל בה, ואחר כך שילם להם הקב"ה שכרם אחד ומחצית יותר, כאשר מסר להם את הצבא של סיסרא שהיו "תשע מאות רכב ברזל" במקום "שש מאות רכב בחור" של פרעה, ואמרו על כך שירה: "ואמת ה' לעולם", על כן באכילת דגים אנו מחזקים את אמונתנו בה, שיקיים הבטחתו לשלם לנו את כל ההוצאות שהוצאנו מכספינו לכבוד שבת קודש.

ימתק להבין בזה מנהג הצדיקים שהבאנו במאמרים הקודמים לאכול את העין של הדגים, [וכבר נאמרו ונשנו על כך הרבה טעמים: א) כי הדגים לא פגמו בהסתכלות העין בדור המבול, ב) כי עיני הדגים הפתוחים תמיד הם רמוז על העולם של "עינא פקיא" המתגלה בשבת], אך לפי האמור יש לומר, כי עיני הדגים זכו לראות בפועל ממש, איך שהקב"ה מקיים את הבטחתו לשלם את אשר לוהו מהם בקריעת ים סוף, ובכך אנו מחזקים את אמונתנו בה.

קצובה לו מראש השנה לראש השנה חוץ מהוצאת שבת ויום טוב והוצאת בניו לתלמוד תורה אם מוסיף יוסיפו לו, ואמרינן נמי גבי הוצאת שבת ויום טוב (שם טו): אומר הקב"ה, בני לוו עלי ואני פורע, וכיון שכן הוא אל ידאג כי נאמן הוא בעל חובו לפרוע."

ומקור הדבר בגמרא (ביצה טו): על הפסוק (נחמיה ח ז): "לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו, כי קדוש היום לאדונינו, ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם, מאי כי חדות ה' היא מעוזכם, אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר ברבי שמעון, אמר להם הקב"ה לישראל, בני לוו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני פורע". ופירש רש"י: "חדות ה', שמחה שאתם עושים בשביל הקב"ה הרי היא מעוזכם, היא תעזור אתכם לשלם הקפותיכם ומלוותיכם שתלו בשבילה".

ומצינו על כך רמז נאה ב"דבש לפי" להגה"ק החיד"א (מערכת פ"א אות כ) בשם דורשי רשומות, וכן כתב החיד"א עוד בהגהות "נצוצי אורות" על הזוהר הקדוש (פרשת עקב רעג. אות ג), בפסוק (איוב לד יא): "כי פועל אדם ישלם לו" - פוע"ל נוטריקון למפרע: לוו עלי ואני פורע.

ויש להוסיף תבלין איפוא יש בפסוק זה רמז על שבת, על פי מה שכתב ה"בני יששכר" (מאמרי השבתות מאמר ב אות ד) כי הארת שבת נמשכת ל"ו שעות, מחצות יום שיש עדי חצות לילה במוצאי שבת, ובלשון קדשו:

"הנה כתבתי לך אשר מרן האריז"ל כתב, אשר תוספת שבת יכולין להוסיף עד ל"א שעות, היינו מן חצות יום הששי עד שעה אחת בליל א' והיינו ל"א שעות, ועוד אמר שלא יאמרו תחינה עד חצות ליל א', כי עד חצות לילה עדיין הוא הארת שבת, ואם כן לפי זה הוה הארת שבת ל"ו שעות".

לפי זה יש לומר כי זהו רמז הכתוב: "כי פועל אדם ישלם לו" - פוע"ל נוטריקון למפרע: לוו עלי ואני פורע, ומפרש ואומר על

לכבוד שבת שירה כאשר אנו קוראים בתורה את שירת הים שאמרו משה ובני ישראל בקריעת ים סוף, דבר בעתו מה טוב לגלות טעם חדש על אכילת דגים בשבת, על פי מה שלמדנו מדברי חכמינו ז"ל חידוש גדול, כי לדגים שבים היו חלק נכבד בחיזוק האמונה של בני ישראל בה בקריעת ים סוף, ככתוב בהקדמה לשירת הים (שמות יד ל): "וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים, וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים, וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו".

בדרך אגב נרוויח להבין המנהג הקדוש של הצדיקים, שהבאנו במאמרים הקודמים לאכול את העין של הדגים בשבת. נקדים מאמר נפלא בענין הדגים שבקריעת ים סוף בגמרא (פסחים ק"ח):

רבי נתן אומר (תהלים קיז ב), ואמת ה' לעולם, דגים שבים אמרוהו, כדרכ הונא דאמר רב הונא, ישראל שבאותו הדור [יוצאי מצרים] מקטני אמונה היו... דכתיב (תהלים קו ז) וימרו על ים בים סוף, מלמד שהמרו ישראל באותה שעה ואמרו, כשם שאנו עולין [מן הים] מצד אחד כך מצריים עולים מצד אחר.

אמר לו הקב"ה לשר של ים, פלוט אותן [את המצרים] ליבשה, [כדי שיראו אותם ישראל מתיים], אמר לפניו [שר של ים], ריבונו של עולם כלום יש עבד שנתן לו רבו מתנה וחוזר ונוטל ממנו, [פירוש, אחרי שכבר נתת את גופות המצריים לדגים שבים שיהיו ניזונים מהם כיצד תיטול אותם מידם], אמר לו [הקב"ה לשר של ים], אתן לך אחד ומחצה שבהן, [פירוש, אשלם לך בעתיד שכר אחד ומחצה יותר מסכום המצריים שנפלו לים].

אמר לו [שר של ים], ריבונו של עולם יש עבד תובע את רבו, [כלומר איך אוכל לתבוע ממך שתשלם לי בעתיד מה שהבטחת], אמר לו [הקב"ה], נחל קישון יהא לי ערב, מיד פלט אותן ליבשה ובאו ישראל וראו אותן, שנאמר וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים ויאמינו בה' ובמשה עבדו.

מאי אחד ומחצה שבהן, [כיצד שילם הקב"ה לשר של ים אחד ומחצה על המצרים], דאילו בפרעה כתיב (שמות יד ז) שש מאות רכב בחור, ואילו בסיסרא כתיב (שופטים ד ג) תשע מאות רכב ברזל, [ותשע מאות הם אחד ומחצה יותר משש מאות]. כי אתא [כאשר בא סיסרא להילחם עם ישראל], אתא עליהו בדקרי דפרזלא, [בא עליהם עם דקרים של ברזל מעין רומח], הוציא הקב"ה עליהם כוכבים ממסילותם, דכתיב (שופטים ה כ) מן שמים נלחמו הכוכבים.

כיון דנחיתו עליהו, [כיון שירדו כוכבי שמים עליהם], אקדירו הני דקרי דפרזלא, [נתלהטו אותם דקרי הברזל], נחיתו לאקרורי למיסחי נפשיהו, [ירדו צבא סיסרא להתקרר ולרחוץ עצמם בנחל קישון]. אמר לו הקב"ה לנחל קישון, לך והשלם ערבונך, מיד גרפם נחל קישון והשליכן לים, שנאמר (שם שם כא) נחל קישון גרפם נחל קדומים, מאי נחל קדומים, נחל שנעשה ערב מקדם, באותה שעה פתחו דגים של ים ואמרו, ואמת ה' לעולם".

כלומר כאשר ראו הדגים שהקב"ה קיים הבטחתו, ושילם להם אחד ומחצית במקום "שש מאות רכב בחור" של פרעה, "תשע מאות רכב ברזל" של סיסרא, פתחו ואמרו: "ואמת ה' לעולם", שהקב"ה מאמת את דברו לקיים לים כל מה שהבטיח.

נמצינו למדים מזה כי הדגים שבים היה להם חלק נכבד בחיזוק האמונה של בני ישראל בקריעת ים סוף, בכך שהסכימו לוותר על מזונם מהגופות של המצריים, כדי שלא יאמרו ישראל: "כשם שאנו עולין מצד אחד כך מצריים עולים מצד אחר".

הקב"ה אומר: "לוו עלי ואני פורע"

והנה מודעת זאת בכל הארץ גודל השבח של מצות עונג שבת, כמו ששינו בגמרא (שבת ק"ח): "כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים", ואמרו עוד (שם): "כל המענג את השבת נותנין לו משאלות לבו". וכתב הטור (או"ח סימן רמב):

"צריך כל אדם לצמצם בשאר ימים כדי לכבד השבת, ואל יאמר היאך אחסר פרנסתי, כי אדרבה אם יוסיף יוסיפו לו, כדקתני (ביצה טז) תחליפא אחוה דרבנאי חוזאה, כל פרנסתו של אדם